

L'UBO OLACH

〈CLEMENTIS〉

MINISTER NA POPRAVISKU

MARENČIN PT

*Čieže to ovečky hore grúňom idú?
To sú Janíkove, čo ho vešať budú.*

Vydanie knihy z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

© Lubo Olach, 2025

© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2025

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Photo © Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine

Cover © Marenčin Media

Layout © Marta Blehová

1075. publikácia

1. vydanie

ISBN 978-80-569-1225-6

ĽUBO OLACH

Clementis

minister na popravisku

MARENČIN PT

Prológ

JUDr. Vladimír Clementis sa narodil dvadsiateho septembra 1902, patrí k tým nemnohým slovenským politikom, o ktorých nikdy nie je zbytočné písať. Počas svojho neobyčajne rušného života dokázal veci, o akých sa iným ani nespívalo. Vyrastal v učiteľskej proslovenskej evanjelickej rodine, o ktorú sa mohol vždy oprieť. Clementis nebol len politik, diplomat, publicista, spisovateľ, intelektuál či politológ. Mal aj pevný charakter, čo sa mu nakoniec stalo osudným. Je paradoxné, že Clementisa odsúdili na smrť jeho vlastní ideoví súputníci. Tí ho výrokom súdu nechali popraviť ako nejakého vraha, keď ho dali obesiť. Možno ho odstránili preto, že nad nimi vyčnieval a bol prostoreký. Pred neskorším predsedom vlády Viliamom Širokým pri nezáväznej debata v kaviarni v Paríži kritizoval Stalina za to, že súhlasil s paktom Ribbentrop-Molotov. A iný pohľad mal aj na fínsko-ruskú vojnu. Neskôršie ho jeho veľký priateľ, ruský spisovateľ Ilja Erenburg varoval, že Stalin si takéto veci pamätá a neodpúšťa, ale už bolo neskoro. Široký sa postaral o to, aby sa na ne naozaj nezabudlo.

Clementis však nebol len človek, ktorý sedí za písacím stolom, píše a publikuje. Vedel si aj poriadne užívať. Patril k bohémom, za ktorého sa jeho priatelia nemuseli hanbiť. Nič ľudské mu nebolo cudzie. Pravda, nebol bez viny. Podieľal sa na zavedení komunistického režimu v Československu, ktorého sa nakoniec sám stal obeťou. Než však kat vykonal svoju prácu, Vladimír Clementis spravil veľa záslužnej roboty aj na role dedičnej. Ako

štátny tajomník ministerstva zahraničia ČSR sa pričínil o to, že bratislavské štvrte Jarovce, Rusovce a Čunovo pripadli Bratislave, a teda Slovensku. Aj na tom, že Československo v roku 1948 dodávalo novovzniknutému štátu Izrael zbrane, má Vladimír Clementis veľkú zásluhu. Bez nich by pravdepodobne tento štát dnes neexistoval.

V tejto knižke nie všetko presne zodpovedá histórii. Snažil som sa však veci napísať tak, aby jej čo najviac zodpovedali. Niektoré dialógy budú v rámci licencie autora len domyslené s možnosťou, že sa tak aj naozaj mohlo stať. Chcem v tejto knihe vykresliť postavu a život Vladimíra Clementisa tak, ako sa v tom čase správal, žil, čo dosiahol a urobil. Život a dielo Vladimíra Clementisa si zaslúžia, aby sa o nich čo najviac písalo, a tak sa o nich dozvedala aj mladá generácia.

Po dlhej úvahe som sa rozhodol, že listy a príspevky do novín od Vladimíra Clementisa, ako aj niektorých ďalších politických činiteľov, nechám v pôvodnom znení len s minimálnymi úpravami. Urobil som tak preto, aby sa čitateľ lepšie vžil do dobovej atmosféry.

I. ČASŤ

Maturant

Písal sa rok 1918. Na frontoch prvej svetovej vojny sa chýli-
lo k záverečným bojom. Nemecký generálny štáb sa rozhodol
staviť všetko na jednu kartu. Jeho generáli si uvedomovali, že
majú poslednú možnosť zvrátiť súčasnú nerozhodnú situáciu
vo svoj prospech. Vedeli, že neskoršie prídu na bojisko početné
americké divízie a víťazný prielom na fronte už bude prakticky
nemožný. Preto generál Ludendorff po dlhej príprave zhromaž-
dil všetky svoje sily a dvadsiateho prvého marca 1918 dal pod
závojom rannej hustej hmly povel ku generálnej ofenzíve na
pozície francúzskej a britskej armády. Po mesiacoch a rokoch,
keď sa armády v nekonečných krvavých bitkách preťahovali
o metre, či stovky metrov mnohokrát krvou draho vykúpené-
ho územia, boli zrazu Briti a Francúzi postavení pred hrozivú
skutočnosť. Nemecká armáda postupovala dopredu nie po
yardoch či stovkách metrov, ale po kilometroch. Dokonca sa jej
podarilo prekročiť aj strategickú rieku Marnu. Reálne hrozilo, že
Nemcom sa podarí preraziť front, dobyť Paríž, a tak v poslednej
chvíli rozhodnúť o víťazstve v prvej svetovej vojne.

Úspešný začiatok tejto jarnej nemeckej ofenzívy ovplyvnil aj
politické dianie na Slovensku. Maďarom sa zdalo, že predsa len
vojnu vyhrajú a podľa toho sa aj správali. Napríklad riaditeľ ska-
lického gymnázia mal už pripravený spis, v ktorom ministromi
školsťva odporučil, aby ôsmim študentom skalického gymnázia
nedovoliť študovať na uhorských stredných školách. Medzi nimi
nechýbalo ani meno Vladimíra Clementisa. Maďarizačné snahy
profesorov na skalickom gymnáziu na ňom zanechali hlboké

a trvalé stopy. Ešte po štvrtstoročí si spomínal na triednych profesorov Janosa Kertésza a Ferenca Buzása. Pri vyplňaní štatistických údajov sa profesor Oberle nahneval, lebo skoro každý druhý žiak hovoril, že pochádza z roľníckej rodiny.

„Ja,“ vyhlásil, „už nebudem trpieť, aby trieda mala samých paraszt többségⁱ. Preto, kto sa zase takto prihlási k svojim rodičom, dostane zaucho. Ostatní sa odteraz budú hlásiť za šustrov!“ Aj takto sa robila čistá maďarská národnostná štatistika.

Clementis sa pri nástupe do tejto školy mohol oprieť o svojho staršieho brata Miroslava, ktorý bol v tom čase už v treťom ročníku. Ozajstný bratský vzťah však k nemu nepočítaval. Mal aj ďalších súrodencov. Nevlastného brata Dušana, ktorý bol z nich najstarší. Potom sestry Boženu, Vieru, ktorá zomrela, a Oľgu. S ňou si rozumel najlepšie. Tá mu akosi intuitívne rozumela a on to cítil. Otec bol vyrovnanej povahy, matka bola milá, úzkostlivo pozorná a dobrá žena.

Už vtedy vyznával vernosť niektorým zásadám a ideálom. Lipnutie na starých ideáloch mu ale bolo cudzie. Národnosť však považoval za trvalú a nemennú súčasť človeka, nepodliehajúcu ani zmenám, tlakom či kalkuláciám. Clementis pohrdal slovenskými spolužiakmi, ktorí sa hlásili k maďarskej národnosti, a tak sa prispôbovali maďarizačnému tlaku. Na jeho národné povedomie veľmi vplýval aj starý otec. Ten žil v Martine. K nemu aj so svojím bratom Miroslavom chodievali po ceste domov zo školy. Tá vlakom zo Skalice do Tisovca trvala dva dni. Takže vždy jednu noc prespali u neho. Starý otec, pôvodne učiteľ, pracoval v tom čase ako kustód v Slovenskom národnom múzeu. Svojmu vnukovi rád ukazoval jednotlivé exponáty a vysvetľoval mu, čo pre Slovákov znamenajú. Ukázal mu aj literárny archív. Clementis túžil po tom, aby tu mol zostať pár týždňov a všetko si dobre prezrieť, prečítať. Žiaľ, táto túžba sa mu nikdy nesplnila.

Vznik Československej republiky privítal Clementis v šiestej triede gymnázia, ktoré sa hneď po jej vyhlásení premenovalo

na Masarykovo reálne gymnázium. Vznik republiky mu dodal chuť do štúdia. Až po maturitu vždy študoval s vyznamenaním. V posledných dvoch rokoch školy však u Clementisa nastala zmena. Po prevrate totiž do Skalice prišiel študovať Jan Doležal zo Strážnice. Bol to neobyčajne sčítaný a rozhladený mladík. V očiach spolužiakov sa stal prvým uvedeným marxistom. Čítal totiž knižky, o akých sa im nikdy ani nezдалo. S týmto spolužiakom sa Clementis rýchlo spriatelil. Bol to on, kto ho oboznámil s prvými pravdami marxizmu a s marxistickými knihami. To bol základ, z ktorého čerpal a vychádzal vo svojom rozlete do sveta politiky počas vysokoškolských štúdií. Na jar v roku 1921 Clementis úspešne zmaturoval. Potom na jeseň zamieril do Prahy na Právnickú fakultu Univerzity Karlovej.

Vysokoškolák

„Mirko,“ oslovil Vlado brata, ktorý už v Prahe študoval tretí rok, „ako to tu vyzerá? Sú tu okrem teba,“ s úsmevom sa ho spýtal, „aj nejakí Slováci? Je štúdium ťažké?“

„No vieš,“ zamyslel sa, „gymnázium to nie je. Keď sa priebiežne učíš, tak to zvládneš bez problémov. Veď v Skalici ti štúdium išlo výborne. Krajania sú tu samozrejme tiež. Je tu Daniel Okáli, Vladimír Slávik, Ondrej Kojnok z Liptovského Mikuláša, je tu syn Vavra Šrobára Vladimír, Janko Blaho, Peter Makovický a mnohí ďalší, čo študovali aj v Skalici. Spoznáš sa s nimi v spolku Detvan, do ktorého ťa zavediem. Tam sa schádzajú Slováci, ktorí študujú v Prahe. Je to fajn spoločnosť.“

„Teším sa, že spolu bývame,“ poznamenal Vlado, „môžeme tak chodiť do školy spolu. Aspoň zo začiatku, pokiaľ nespoznám Prahu, nebudem kdekade blúdiť. Na spolok som zvedavý. Už som o ňom počul. Dúfam, že sa mi v ňom bude páčiť, že si s chlapcami padnem do nôty.“

„Neboj sa, sú to výborní chlapci. Aspoň väčšina. Pravda, mnohí z nich sa venujú viac zábavám ako štúdiu, ale to už nie je naša vec.“

Clementis bol vzorný študent. Okrem právnickej fakulty navštevoval aj filozofickú. Zdokonaľoval sa v angličtine, tú vedel už z domu, ale aj vo francúzštine a nemčine, ktoré zatiaľ ovládal slabšie. Všetky skúšky či seminárne práce robil bez výnimky na výbornú alebo s veľmi dobrým prospechom. Už v druhom ročníku sa zapísal do špeciálneho kurzu angličtiny a o rok neskôr, na jar 1923, sa vybral do Drážďan, kde získal celkom solídne

znalosti nemeckého jazyka. Niektorí Clementisovi priatelia či známi o ňom hovorili, že je viac-menej uzavretý človek. V Prahe nevyhľadával, aspoň zo začiatku, spoločenský život, ale venoval sa štúdiu. Nie je však pravda, že sa nezaujímal o dianie na fakultách, ktoré navštevoval. Často chodil aj na schôdzky Detvana. Niet sa čomu čudovať. Veď jeho starší bratia Dušan aj Miro aktívne v spolku pracovali. Na pravidelnej schôdzi dvanásteho novembra 1921 sa do prezenčnej knihy podpísal už ako riadny člen. V Detvane sa názorovo zblíži s Danielom Okálím, Andrejom Siráckym a neskoršie aj s Jánom Poničanom. Stihol sa zoznámiť aj s Janom Sekaninom a bratmi Procházkovými. Títo českí kolegovia ho zaujali.

„Vlado, zdá sa mi,“ oslovil ho Jan Sekanina, „aspoň podľa tvojich postojov pri debatách, že srdcom si lavičiar. Nechcel by si sa pripojiť k nám?“

„Čo máte také zaujímavé, čo by ma mohlo osloviť?“

„Možno nevieš, ale my pôsobíme v Komunistickej študentskej frakcii, v Kostufre. Predpokladám, že myšlienky sociálnej spravodlivosti, ktorá sa dá dosiahnuť len revolučnou cestou, sú ti blízke. Ony majú nesmiernu príťažlivú silu. Iba tie môžu ozdraviť chorú spoločnosť.“

„Znie to zaujímavé. Rád by som sa zúčastnil nejakých vašich schôdzí, aby som počul vaše predstavy o tom, ako spraviť svet spravodlivejší a lepší. Áno, socialistické myšlienky sú mi blízke. Fascinuje ma, že aj starší spisovatelia ako Neumann, Hora, Majerová, tú poznám zo Skalice z Rudého práva, ich podporujú.“

„Týmto ideám,“ zdôraznil Sekanina, „fandia i Wolker, Nezval, Teige, Seifert, Biebl, Vančura a mnohí ďalší.“

Clementis pri svojej rôznorodej činnosti nezabúdala ani na rodičov či sestry. Oľge píše, že už bol asi päťkrát v divadle. Opisuje jej, ako bol na neznámej opere, ktorej hudbe vôbec nerozumel a slovám z druhej galérie už vôbec nie. O tom, že nebol nijaký suchár, svedčí aj ďalšie pokračovanie tohto listu:

Povedal som si, že mám trochu voľného času, tak ho využijem na návštevu nejakého kultúrneho zariadenia. Do očí mi padol nadpis nad umelecko-priemyslovým múzeom „Vstup voľný“. Tak som si povedal, že sa tam pozriem. Po príchode do vestibulu sa ma vrátnik nelogicky spýtal: „Vy idete na výstavu?“

„Reku áno,“ odpovedal som mu. Nato mi dal do ruky program a vypýtal si tri koruny. Chvíľu som váhal, ale keď som už zaplatil, povedal som si, tak sa už nevrátim.

Kontrolór pri vstupe na výstavu s úsmevom poznamenal: „Pán je milovníkom dám?“

Nerozumel som mu, ale išiel som dnu. Háďaj, kam som vliezol? Umeleckopriemyselné múzeum je na poschodí a otvorené je len doobeda. V prízemí, kde som sa ocitol zahnaný osudom, aby som sa vyjadril básnicky, bývajú výstavy. Tak aj teraz tam bola. Ale aká! Mohol som si tu pozrieť dámsku bielizeň, gate, košele... Boli tam aj novšie trendy módy, plášte, klenoty a všetky totálne hlúposti, čo ženy potrebujú. Rýchle som prešiel cez všetky miestnosti, aby som bol čím skôr vonku. Kontrolór pri odchode s úctivým úsmevom poznamenal: „Vždyť jsem si myslel, že to nebude pána zaujímať.“ Druhý raz si dobre pozriem, kam vkročím.

* * *

Už začiatkom roku 1922 sa dali zaregistrovať prvé kroky socialisticky orientovaných členov Detvana, ktorí na schôdzkach spolku popularizovali svoje názory. Napríklad štvrtého februára 1922 Ján Poničan referoval o ženskej otázke. Jeho vystúpenie sa stretlo s odmietavou kritikou a to najmä od Gejzu Vámoša. „Prednášateľ sa nesnaží ženskú otázku riešiť,“ poznamenal zapišovateľ, „ale hovorí radšej o žene, o sufražetkách a podobne.“

„Vlado,“ oslovil Clementisa Poničan, „ja aj ty máme inú krvnú skupinu ako prevažná časť ‚Detvancov‘. Myslím si, že by sme sa mali aj s ostatnými, ktorí myslia podobne, pravidelne

stretávať. Na schôdzach by sme preberali napríklad Manifest komunistickej strany, dielo Štát a revolúcia a všetko podobné. Čo na to hovoríš?“

„Súhlasím s tebou. Máš nejaký názov, ako by sme taký debatačný krúžok nazvali?“

„Čo tak Voľné združenie študentov-socialistov zo Slovenska?“

„Hm, to by mohlo byť. Vstúpili by doň všetci tí, ktorých sme už menovali, a niektorí ďalší, ktorí by prejavili o tento náš spolk záujem.“

V Detvane časom získavajú hlavné slovo. To sa neobišlo bez vzrušujúcej polemiky. Zväz slovenského študentstva nakoniec presadil svojho kandidáta za tlačového referenta. Vo voľbách zvíťazil Ján Poničan. Tomu zverili aj redigovanie svojho tlačového orgánu Mladé Slovensko. Voľné združenie však nestihne rozvinúť svoju činnosť, lebo študenti sa rozchádzajú na dlhé letné prázdniny. Clementis mieri do rodného Tisovca. On sa však už nedal zastaviť. Rodina, rodisko, súčasné pomery, politické okolnosti z čias jeho mladosti, celý národ, všetko sa mu zdalo malé. Ambície ho ženu stále vyššie a zaostrovať zrak do dialky. Chce sa mu vyskočiť z vlastnej kože. Niet divu, že v tomto vnútornom rozbehu sa jeho fantázia zastavila až na nedohľadnej ruskej rovine. Na nej sa mu podarilo objaviť takých historických hrdinov ako boli Lenin a Stalin.

V čase, keď sa ľudácka mládež nadchýnala národnou myšlienkou, Štúrom, Vajanským, autonomizmom, keď sa pre Slovensko dožaduje príslušného podielu na vládnutí, Vlado Clementis otvára pozoruhodný geopolitický gambit. Staví všetky karty na Moskvu, na svetovú proletársku revolúciu.

V jeseni sa v Prahe slovenskí študenti znovu zišli a našartovali voľné združenie. Každý týždeň organizovali schôdzky. Pod Clementisovým vedením preberali Komunistický manifest. Na základe Poničanových referátov zase hovorili o Leninovej práci Štát a revolúcia, alebo diskutovali o aktuálnych kultúrno-

litických problémoch. Poničan ho ale do istej miery sklamal. Od novembra 1922 zmenil Mladé Slovensko na tribúnu voľno-združenárov. Tí sa začali pretekať v literárnej kritike.

„Počúvaj, Jano,“ oslovil ho Clementis, „nepáči sa mi, čo si urobil s časopisom. Predsa by mal byť zameraný na politiku, dianie v nej, na sociologické a filozofické aspekty. Teraz sa v ňom každý hrá na kritika. Zdá sa mi, že časopis stratil pôvodné zameranie, čo je, myslím si, na škodu veci.“

„Nesúhlasím s tebou. Nevidíš, o čom všetkom ľudia píšu? Že sú tam aj veci, ktoré sa nám nepáčia, je fakt, ale tie kladné rozhodne prevažujú. Nemôžeš byť taký úzkopsrý. Ako hovorí tatíček Masaryk: demokracie, toť diskuse. Tú musíš mať aj v socialistickom hnutí, aby sme čo najskôr postupovali vpred za naše ideály.“

„Jano,“ zdôraznil Clementis, „nemám nič proti literatúre, ale ona sama nestačí na premenu spoločnosti.“

Nakoniec sa nechal presvedčiť. Ako stály návštevník divadla podľahol literárnym nadšencom a do decembrového čísla napísal recenziu na hru Karla Čapka Věc Makropulos. Prekvapujúco hravo skritizoval autorovu povrchnosť. Priznal mu však formálnu úroveň a esprit. Nakoniec jemne ironicky podpíchal aj nedivadelné zložky spoločnosti. Najskôr európske.

„Sotvaže sa Čechoslováci objavili na mape Európy, už sa o nich svet dozvedá toľko zaujímavostí. Sú to ľudia ako ostatní civilizovaní Európania. Nie sú cigáni, len muzikanti a politici. Ich zem oplýva všetkým, čo si kto zažiada. Majú plzenské pivo a pardubické perníky, piešťanské kúpele a liptovskú bryndzu, priemyselné krízy a koalíciu. Skrátka všetko, čo vyžaduje etiketu milujúca Európa od moderného a slušného štátu. Zahraničný obchod týchto šťastných ľudí bol v poslednej dobe obohatený novým vývozným článkom ,čapkovčinou.“

„Obecenstvo,“ píše ďalej, „bolo spokojné, spokojný môže byť so svojimi úspechmi i autor. Kritici majú radosť, že máme drama-

tika, ktorého môžu prví kritizovať, pokladňa bude mať iste príjem a spokojní môžu byť aj tí páni u nás na Slovensku, ktorí nedovolili predvádzať Čapka pred svojím neskazeným ľudom. Oni boli jediní, ktorí sa nedali nakaziť a pobláznit – „čapkovčinou.“

Napísal o hre i o predstavení a zároveň naznačil, že jeho záujem je širší ako len umenie. Má ambície stať sa kritikom spoločnosti. Dokázal to o pár týždňov, v januárovom Mladom Slovensku. V článku Kapitoly o nás polemizoval so staršou i mladšou generáciou. Načrtol v nej aj niekoľko vlastných programových myšlienok. Bol to len jeho druhý uverejnený príspevok. Už z neho však vidieť, čo mladého Clementisa trápi. Je totiž presvedčený, že k plnosti života nestačí len umenie. *Národ, ktorý má iba krásnu literatúru, je len na počiatku svojho vývoja a musí sa snažiť ísť vpred. Dnes máme dosť slušný počet literátov, ale málo, alebo vôbec nie kritikov, vedcov, filozofov.* Odmieta prázdne slová, dožaduje sa činov. Vysokoškooláci by mali podľa neho vnášať do kultúrneho života nové idey a rozhodne by si mali všimáť, čo sa vo svete deje.

„Vlado,“ oslovil ho brat Miro, „zdá sa mi, že si pri svojich pravdách nekompromisný. Zamysli sa nad tým. Veď ani ty nie si neomylný. Trochu pokory by ti nezaškodilo. Zbytočne si tak robíš nepriateľov.“

„Ja vychádzam z tézy, že byť pokrokovým znamená ísť za svojimi pravdami. Mladí neuznávajú abstraktné a strnulé pravdy, ale len také, ktoré vnútorne prežili a precítili. Toto subjektívne, ale práve preto záväzné chápanie pravdy, nás robí citlivými voči sociálnym otázkam. Tie dnes burcujú svet a naliehajú na svoje riešenie. Kto ich nevidí a nesnaží sa spolupôsobiť pri ich správnom riešení, nie je pokrokový.“

To, že jeho brat Miro mal do určitej miery pravdu, sa ukázalo čoskoro. Keď v tom istom čísle Mladého Slovenska mal článok aj Ján Poničan, ktorý svoje komunistické presvedčenie aplikoval na oblasť kultúry, volal po triednom proletárskom umení. Po

nutnosti pripojení skutočných umelcov k robotníckej triede. To muselo spolu s „modlobornými“ názormi, ako sa vtedy hovorilo o pro vlasteneckých názoroch ostatných socialisticky orientovaných vysokoškolákov, vyvolať podráždenú reakciu.

V 2. čísle Prúdiv zaprotestoval Štefan Janšák. Koncom februára vystúpil proti komunistickej nákaze, ktorá zachvacuje srdcia slovenského študentstva aj Slovenský denník. Proti „poničanovským bludom volá po najširšom uplatnení národných ideálov“. Nezostalo však len pri kampani v tlači. Určite nebola náhoda, že práve v čase rozširujúceho sa vplyvu Voľného združenia slovenských študentov-socialistov v Prahe, a ich aktivity v Mladom Slovensku, sa na valnom zhromaždení Zväzu slovenského študentstva v Ružomberku dospelo k záveru, že „dozrela požiadavka, aby zväz presídlil do Bratislavy“. Neprekvapuje, že tá sa rýchlo zrealizovala a že napokon z redakcie Mladého Slovenska odstránili aj Jána Poničana. V rámci týchto opatrení sa „starostliví“ a národnej veci oddaní reprezentanti Agrárnej strany začali dojímavo starať aj o Detvan. A bolo aj prečo.

Ján Poničan proklamoval svoje stanovisko k poslaniu umenia a umelcov v spoločenskom živote na bratislavskom zjazde Zväzu slovenského študentstva (konal sa 23. – 25. februára 1923). Bol to práve Vladimír Clementis, ktorý sa jednoznačne postavil voči kritikom v Slovenskom denníku aj proti tým, ktorí v študentskom hnutí stanovisko tohto časopisu podporovali.

Proti Janšákovmu rozboru ideového života pokrokovej časti slovenského študentstva Clementis formuloval stanovisko tých, „ktorí sa prihlásili k socializmu“. V ich mene súhlasil „so skrytými a otvorenými výčitkami Janšáka na adresu slovenských ultravlastencov“. Tiež s jeho kritikou stavovskosti, aj keď nevidel jej dobré organizačné stránky. Vyslovil presvedčenie, že Janšák nechcel mať nič spoločné s metódami Slovenského denníka a svoju pozornosť preorientoval na ideovú problematiku slovenského študentstva.